

הצענו קצת אל בית-דינו של אל-דעת, וביצד (אולי) שוקל הוא ועורך זכיות בנגד עונות ודין את בריאותו. ונסיים בתפלה, כתבנו בספר צדיקים וחסידים לאלתר לחיים טובים ולשלום.

ב

אוצר החכמה

האם רצוי הוא מנהג הבפרות בערב יום הcpfורים

השלום והברכה,

אשתקד דחיתי בקשת כב' לכתוב לו דעתך בעניין כפרות שנางו ישראל לעשות בערב יום-הcpfורים, וטעמי ונימוקי משומש קשה בעניין מادر לבטל מנהג קדמוני שנางו בו ישראל. והנה השתה חזר כב' בשאלתו, והפעם נערת הנני לבקשתו, משומש שבן-תורה הנהו, והנני נערת להסביר על שאלתו דלהלן:

שאליה:

ראיתי בספרו של כת"ר "מקור חיים השלם" (חלק רביעי פרק רט"ז סעיף ב') שאגב, הוא לי באמת ובתמים מקור חיים לדעת את הדרך נלך בה והמעשה אשר נעשה, שכחוב בלשון זו: "מה שנוהגים לעשות כפרות בעריווהכ"פ לשחות תרגול על כל בן זכר ולומר עליו פסוקים, יש למנוע המנהג. ויש מהගאנים שכחובו מנהג זה, וכן כתבו אותו רבים מן האחרונים. וכל אדם ינהג כמנהג שהנהיגוהו אבותיו". הסברא הראשונה היא סברת מרן המחבר והשנייה היא סברת הרמ"א, כפי שציין כב' שם בהערות. ומעתה תמהתי, אם מרן פסק בפירוש ש"יש למנוע המנהג", הרי שכונתו לפסוק בפירוש נגד קיום המנהג, ומזה משתמש שלא היה רצוי בעיניו, אם כן למה לא פסק כב' כפי שנוהג בכל ספריו, שהספרדים

עריכים להמנע משחיתת כפרות כפסק מרן, והאשכנזים ימשיכו במנהgem, ולמה פסק "וכל אדם ינהג ^{אוצר ההלכה} כמנהג שהנהייגו אבותיו" שמוza נשמע שגם הספרדים ימשיכו במנהג זה. אלא שבסעיף ג' מוסיף כב' לכתב: "זמן הכהפרות הוא כל עשרהימי תשובה, ולכון רצוי והגוז למי שנוהג מנהג הכהפרות לשוחטם يوم או אף יומיים קודם יוחכ"פ מפני שבערב יוחכ"פ השוחטים עייפים ביותר ויש חשש נביות דוקא בערב היום הקדוש". ובהערה שם מביא כב' את המקור לזה מדברי הגאנונים שהביא רשי' במסכת שבת פ"א: מצאתי בתוב שעושים חותלות מכפות תמרים וממלאים אותם עפר וכו' ובערב ראש השנה וכו' ומשליכו לנهر. ובסוף ההערה כותב כב' "ואגב, המנהג הקדמוני ומקורו עדיף לענ"ד ממנהג שחיתת עופות מכל מה טעים". וסתם כב' ולא פירוש שום טעם, אף לא המליץ בגוף ההלכה להמנע משחיתת כפרות, אף שנראה שדרעתו אינה נוחה ממנהג זה.

ועתה, יורנו רבנו הסתייגות זאת למא, הרי גם בעיני מנהג זה אינו טוב. ועתה יואיל להורות לי הלהבה ברורה ופסוקה, האם אני בספרדי צריך לקבל דעת מרן המחבר ולמנוע המנהג או לאו.

תשובה:

בתחילה העמיד את כב' שוב על חומרת ביטול מנהגים, ובתשובה אחרת הארכתי מאד*. ואני מהיראים להורות על ביטול מנהג אפילו קל שbulkים כל זמן שאינו סותר הלכה מפורשת, ולכון העדפת לסתום בזו. ועוד טעם עmedi, כי חשתי (בעת כתבי ספר "מקור חיים השלם" שנoud להמוני עם בית ישראל), שום אדם שנוהגvr מבית אבותיו, לא יאה ולא ישמע לי לבטל מנהגו. ואפילו סתם מנהג אין זה קל לבטל, וכל שכן מנהג זה שהבריות

* עיין לקמן סימן כ"א.

חובבים שע"י הכפירה שעושים פדו את נפשם מרדת שחית, והבטיחו לעצם בפועל קלט ערך זאת כתיבה בספר חיים טובים לשנה הבאה. אלא שעצור במילים מי יוכל, לבן גלית דעתך בהערה קצרה והשומע ישמע.

וכיוון שכמי דוחק כי עתה להורות לו הלכה פסוקה וברורה, אעשה זאת אף כי בלי רצוז, כי מעולם לא מנעמי עצמי מלהורות לכל שואל, והי' יעוזני לבל אכשל בדבר הלכה.

הנה כי בן המנהג קדום ונזכר בדברי הגאנונים, והכל ידוע ומפורטם בדברי הטור (או"ח סימן תר"ה) ורבים מגדולי ראשונים ואחרונים שבאשכנו העתיקו דבריהם, ונתפשט המנהג תחילה בארץות אשכנו. והרשב"א כתוב בתשובה, בעניין הכפירה שעושים לנערם בערב يوم הcpfורים, מהwg זה פשוט בעירנו אעפ"י שמעתי מפי אנשים הගונים מאשכנו שכלי רבני ארצם עושים כן, וגם שמעתי שנשאל רביינו האיי ואמר שכן נהגו, עט כל זה מנעמי המנהג הזה מעירנו. וכתווב בארחות חיים שהרמב"ן אוסרו משום דברי האמוראי (העתיקו מרן היב"י שם).

אבל, מדבריו למדנו שמנาง זה לא היה נפוץ בעירו תחילת אלא לנערם בלבד ולא למבוגרים, וגם מדברי הטור לא נראה שעשו כפרות לנשים, וגם מדברי מרן נראה מפורש שעשו כפירה תרגול לבן זכר, כדברי הרשב"א ממש, ולא לבנות. אלא שמדובר רשי"ו (שבת פ"א): נראה שמקור המנהג בדברי הגאנונים היה לעשות כפרות מעיציז כפות תמרים וכו' לשם כל קטן וקטנה. ואולי, שכפירה בעיציז מן הצומח עשו לזכרים ונקבות, ויאילו כפירה של שחיתת עופות לא עשו אלא לזכרים בלבד, בטעם השני שכתבו בתשובה הגאנונים שהעתיק הטור (שם) שלוקחים תרגול שמנו גבר תמורה גבר עיי"ש, וכך לאלקח עופות לנקבות ודוח"ק.

עכ"פ הרשב"א ביטל המנהג כלל בעירו, ומרן הבית-יוסף בשולחן ערוך פסק על פי דבריו ודברי הרמב"ן שיש למניע המנהג.

1234567 אח"ח

ובראשונה נראה שקיימו וקיבלו עליהם קહנות הספרדים פסק מרן ומנעו עצם עסק הכפרות, פרט לבבל שם הורטו ולידתו על-פי הגאנונים, אלא שברבות הימים התפשט המנהג גם אצל הספרדים. וכר נראה מדברי הרב שדי-חמד (אס"ד מערצת יום הכהנים סימן א' סעיף ב') שבtab: ואני הדל טרם באו לעיר הזאת נהגתי כדעת מרן וגם בעיר גודלה של חכמים אשר גרתי בה כשלש-עשרה שנה ראייתי בני עלייה והנמ מועטים אשר אחזו במנהג זה, ורובא דרובא דהיא מתא קושטא שמי לא נהגו מנהג זה. אך בבואו הנה וראייתי שנטפסת מנהג זה בכל בני העיר בין ועדת האשכנזים ובין ועדת הקירימצאים הי"ו אחוזתי גם אני ואתנהג במנהג זה ללא נדר ממש אל תפירוש מן העבור עב"ל. זאת ועוד, שהרשב"א בתשובה הנ"ל (זהיא לו בסימן שצ"ה) קרא למנהג זה בשם הבלתי, ומרן החיד"א לא הזכיר מנהג זה ולא התייחס אליו כלל, וכך דעתם של רוב גולי הספרדים בדורות הראשונים.

ויעקר טעם של הדוחים מנהג זה הוא משומיו היותו תמורה ובלתי מוסבר, וכפי הנראה מלשון השאלה אשר נשאלו הגאנונים: ושאלתם שאנו נוהגים לשחות ערבי יהב"פ תרגול ואין אלו יודעים מנהג זה لماذا וכו', וככתב הרב בית-חידש, שכונת השואלים היא שראוי לבטלו, מטעם ניחוש ודרך האמור כיון שלא ידעו לו שום טעם. וכן כתוב הרמב"ן בפירוש שהוא משום דרכי האמור, וכן כתב גם הרשב"א בתשובה הנ"ל.

אלא שמאוחר יותר נתפשט המנהג גם בין הספרדים, ונראה לי שנמשכו אחורי מנהגו של האר"י ז"ל שהיה נזהר מאד לקיים מנהג הכהנות בעדותו של בעל שער הכותנות (דף ק' ע"א), וביצוע נמשכים הספרדים ביותר אחרי האר"י ז"ל ברוב מנהגיهم.

☆

ועתה נבהיר מפני מה יש למנוע מנהג הכהנות. כבר עמדו גולי הרבנים על התקלה החמורה הנגרמת בגל ריבוי

השחיטה בליל ערב יום-הכפורים, עקב עייפותם של השוחטים, שהרגשותם לקויה וסבינהם פגומות, והתקלות רבות כידוע (עיין בشد"ח שם שהאריך).

והנה התקנה הידועה היא להקדים שחיטת הכהרות ימים אחדים לפני יהכ"פ כיוןSCP שכל עשרה ימי תשובה הם ראויים לשחיטת כפרות, וכבר כתבו בזה רוב גdots האחרוניים, יקצר המצע מלבטם. ובר הנגatti גם אנכי בקהלתי הקודמת בראשון-לציוון, והכרזנו בכל שנה לזרז את הצבור להקדים שחיטת הכהרות בעשרה ימי תשובה. יצוין כי במצרים נהגו לשחוט הכהרות מעתם בערב יהכ"פ ומעתם בהושענא רבא (נוה שלום מנהגי נא אמון, דין ערבית יהכ"פ סעיף ה').

אלא שם טעם שחיטת הכהרות הוא שהעוף יצא למשתה תמורה האדם, ניחאSCP שבל הזמן הזה ראוי הוא לביר, וכפי שהעתקנו מדברי רשי' בשם הגאננים (שבת פ"א), שהיו נהגים לעשות הכהרות מעיציז כפות תמרים בערב ראש השנה, אבל כאמור אין בטעם זה בנותן טעם.

ואם לעשות כפרות מטעמי נסתר, שאין אנחנו יודיע עד מה, הנה התקנה הזאת (לשחוט בעשרה ימי תשובה) מבטלת את כל ערבית הכהרות, שכיר כתב בספר הכוונות (שם), זמן שחיתתם הוא בליל ערבית יהכ"פ באשמורות קודם עלות השחר אחורי הטליות, וטוד הדבר הוא לכפות את הדינים וכו'. כתוב שם בשער הכוונות (בהגה בשם ספר בית מועד) דאין הכוונה ליתן אותם לעניים, אפילו שייהיה זה יותר טוב, רק הכוונה למתק הדינים עכ"ל (העתיק דבריו הרב כפ-החיים סימן תר"ה אות ו', ווהוסיף): ועל כן צרי' השוחט את הכהרות לכוון בעת השחיטה וכו' למתק ה' גבורות שביסוד המלכיות עכ"ל. ולא העתקנו כל זה אלא כדי ללמד את מגמת פני בעלי חכמת הנסתר. ולכז', הקדמת השחיטה אינה פתרון (להנעל מהש נבילות) כיון SMBTEL את כל מגמת הכהרות, שהיא עצם

השחיטה באשמורת עיוהכ"פ אחורי הסlichkeit דוקא, במידה כזו
שאפילו נתינת הכפרות לעניים אינה הדבר החשוב במעשה הכהנות.
מעתה, אם על דרך הפשת אין לנו שום טעם שטבר האוזן, ואם
על דרך הטוד, חוזר קלקל ריבוי השחיטה בעיוהכ"פ למקוםו. ואם
כן כפרות אלו למה.

☆

זאת ועוד, טעם אחר עmedi לבטל מנהג זה. והוא, כי אף שהתרה
לנו התורה את השחיטה לשם אכילת הבשר, וגם זה אינו למהדרין,
אבל להרבות בשחיטה ללא צורך אכילה למה לנו. והדבר ידוע
שהשחיטה בעיוהכ"פ, לשם כפרות לפי נפשות הבית, היא רבה
ועצומה, ואוכליטים ממנה עד חג הסוכות. והמנג שיציטנו לעיל
שנהגו במצרים (לשחות מקצתם בעיוהכ"פ ומקצתם בהושענא רבא)
היא מטעם זה, "שרבו הנוטנים כפרות לעניים עד שיש עניים
שמוכרים אותם במעט בחנם". ולמה צרכיהם אנו דוקא בערב היום
הקדוש, להתאזר על בעלי-חיים ללא כל צורך, ולטבוח בהם לא
רחמים, בשעה שאנו עומדים לבקש חיים על עצמנו מאות אלקים
חפים.

וראה לזה מדברי שו"ת מהרי"א (ח"א סימן קס"ד), "שהמנג הוא
שלא לשחות ביום-טוב של ראש השנה אבל שחיטה אית בית צער
בעלי חיים רק שהתרה התירתו וביוומא הדין שכולנו מבקשים
רחמים כל היום, ורחמיו על כל מעשו כתיב, ראוי לנו שלא לעשות
שום אכזריות בפועל לשחות בעלי-חיים וכן אמרו השו"ב שהמנג
בכל תפוצות ישראל שלא לשחות ביום-טוב של ראש-השנה עכ"ל
(ויש מן הפסוקים שכתבו שראו מנהג נפוץ לשחות גם בר"ה
ואכמ"ל).

והרי זה קל-וחומר, שאף ביום-טוב של ראש השנה שהשחיטה היא
לצורך אכילה, ואף קיום מצות שמחת יום-טוב (השייכת גם בימי
ר"ה, ועיין מה שבתבנו ב"מקור חיים השלם" חלק רביעי פרק קצ"ז

סעיף ב' ובהערה שם),Auf die Richtigkeit der Auffassung, dass es nicht erlaubt ist, am Tag des Yom Tov oder an einem anderen Feiertag eine Schändung zu begehen, obwohl dies nicht als Vergehen angesehen wird (Shulchan Aruch HaRav, Yom Tov, 11).

ולכן המלצת רמייה, בהערה שצינית בשאלתך, שהמנהג הקדמון שעשו כפרות בעצמם כפות תמרים עדיף בעיני משחיתת כפרות, ולזה ה��ונתי, כדי למנוע צער בעלי-חיים ומעשי אכזריות בערב היום הקדוש.

ולדידי טוב וראוי לבטל המנהג זהה כליל בפסק מrown השלוחן-ערור, אלא שמי שלבו נוקפו, וראה בכך כופר נפשו ונפשות ביתו, חייב שיבול הוא לקיים המנהג במעטות, בדברי הרבה חי אדם (כל קמ"ד אות ד') שבtab, ואי לדידי עיתוי ואינם רוצחים לבטל מנהג זה טוב יותר היה להם לסבב על ראשיהם במעטות וכו' עב"ל ובזה ניצל גם מחשש נביות וגם מאכזריות של ריבוי שחיתת שלא לצורך אבילוזן אשר הרכבתה בערב יום "הרחמים בדין" (עיין בהרמב"ן על התורה ויקרא כ"ג—כ"ד), ככלומר שעיקרו של יום הכהנים הוא רחמים ומצוות עמו דין (ועיין בזוהר פ' פרשת וירא קי"ד:), ואין ראוי לגנות אכזריות בערב יום הרחמים, שבו אנו עומדים לבקש רחמים ותחנונים על עצמנו.

ועל-כל-פנים, לא ימנע ח' טוב להולכים בתמים, ולשנה טובה וمبורכת תכתבו ותחתמו בספרון של צדיקים לחיים טובים ולשלום.

כא

האם מותר לבטל מנהג להעלות לתורה את כל הציבור בשמחה-תורה

עתה, בעבר זמו מתן תורהנו, ובהתקרב זמן שמחתנו, שמחת התורה, לחתמי לי מועד לעיין בשאלתו החשובה מה חדש תשרי

דנא, הנוגעת לדין קריית התורה בשמחת-התורה, בהקשר למנהג ריבוי העולים. וזו לשון השאלה:

שאלת:

האם מותר לבטל מנהג להעלות ל תורה את כל הצבור בשמחת-תורה, מכיוון שמנהג זה גורם להרבה קלקלים, כי מרוב הארכיות אנשים משועממים ומתחילים לשוחח שיחת חולין בבית-הכנסת, ובקושי יש עשרה שומיעין וכו'. אמנם אנו מעמידים עוד כמה שלוחנות לקריית התורה ברוחבת בית-הכנסת ובבית-המדרש הסמור לו כדי לזרז, אבל שם עוד יותר חמור המצב בשיחות וליצנות, ולא עוד אלא שהיא בתערובת אנשים ונשים. וכת"ר האריך בניתו השאלה לכל צדקה, ושאלת חכם חצי תשובה.

תשובה:

אלען הנטען

ענין ביטול מנהגים בהלכה, חמור הוא ביותר, כפי שנראה להלן, אך תחלה נברר קדמונו של מנהג ריבוי עולים ל תורה בשמחת-התורה, מהותו וטעמו.

קדמות המנהג

נראה שמנהג ריבוי העולים ל תורה ביום שמחת-התורה הוא קדום ביותר. ודברי רבינו הרמ"א (בסיימון תרס"ט) שכתב, "ונהגו עוד להרבות הקרואים בספר תורה", הם ביטוי למנהג הקדום.

כى הנה בגמרא (מגילה ל"א) נזכרה קריית פרשת כל הימים טובים, אך לא נזכר שם מספר העולים ל תורה, בהסתמך על דבר שמספר העולים ל תורה בכל אחד מימי הקראיה כבר נתבאר שם בגמרא במקום אחר (בדף כ"א). ואילו בגודלי הפוסקים הקפידו להזכיר מספר העולים בשמיני-עצרת (וכן ביום טובים אחרים), כלשון הטור: ומוציאים שני ספרים, וקוראים באחד חמישה בפרשת

ראה וכו' (כך כתב בסימן תרס"ח). ואילו בשמחת-תורה (הכוונה לחו"ל שם שני ימים-טובים) כתוב: ומוציאים שלשה ספרים וקורים באחד וזאת הברכה וכו' (בסימן תרס"ט), ולא כתוב מספר העולים. ומודגש הדבר ביותר בלשון מרן בשולחן-ערור שכותב: שחרית מוציאים שלשה ספרים וקוראים באחד מזאת הברכה עד סוף התורה (לא הזכרת מספר העולים) ובמקום שעושים שני ימים-טובים אין מוציאים ביום הראשון אלא שני ספרים וקוראים באחד, חמישה בפרשת ראה וכו' (בסימן תרס"ח ועיי"ע בסימן תרס"ט), וכן הזכיר מספר העולים שהם חמישה. וכך הוא הלשון גם בדברי הרב "שבלי הלקט" (בסימן שע"ב) ועוד.

וain ספק שהזכרת חמישה עולים בשמיני-עשרה (בחו"ל שאינו שמחת-תורה) לא באה לאstor תוספת עולים, שלא שניינו: אבל מוסיפים עליהם (מגילה כ"א. וכן פסק הרמב"ם בהלכות תפלה פרק י"ב הלכה ט"ז, ומרן בשו"ע, אבל הרמ"א פסק שביו"ט ain מוסיפים, ועיין בסימן רפ"ב ס"א, וain בזן מקומו להאריך). ואם בזן מדובר לא הזיכרו הטור והשו"ע שגם בשמחת תורה קורים חמישה עולים כדין כל יום-טוב, ואת ירצה להוסיף, הרי שדיננו הכל יום-טוב. ופשוט משומ שיהי מנהגם להרבות עולים ביום שמחת-התורה, אף שלא כתבו זה בפירוש.

מהות המנהג וטעמו

אלא שambil זה לא נראה עדין שככל הצבור נהגו לעלות לתורה, שכבר הוא לשון הרמ"א: "ונוהגו עוד להרבות הקראים לספר תורה" (בסימן תרס"ט), ומלשונו זו נראה שנוהגו להרבות, אבל לא להעלות את כל הצבור, שאם בזן היה לו לכתוב בפירוש, ונוהגו שככל הצבור עולים לתורה. וכך נראה גם מלשונו בהלכות שבת, שם כתוב שנוהגו שלא להוסיף "מלבד בשמחת תורה שמוטיפין הרבה", ואין זה במשמעותם, כמו בפשטנות לمعין.